

CSATA ISTVÁN
AZ ERDÉLYI MAGYAR FIATALOK ÉRTÉKEIRŐL

Bevezető

Jelen tanulmányban elsődlegesen az erdélyi magyar fiatalok értékorientációinak, *értékrendjének* bemutatására teszek kísérletet a Mozaik 2001¹ kutatás alapján.

Az értékészociológia eddigi törekvései a különböző kultúrák, országok, etnikumok stb. összehasonlítására irányultak és eredményei is e téren születtek. A nemzetközi értékrendvizsgálatok ilyen összehasonlításokra alkalmas, módszertanilag erre a célra speciálisan kialakított mérőeszközök segítségével történtek. Ilyenek például a Rokeach-értékskála és ennek alkalmazásai vagy az Ingelhart-féle, a posztmaterializmus mérésére kialakított kérdéscsoportok.²

Ez az elemzési tradíció – az általa felmutatott fogalmi és módszertani eszközök alkalmazhatóságán túl – itt annyiban használhat útmutatóul, amennyiben felhívja a figyelmet az értékvizsgálatok esetében az összehasonlítások alkalmazásának fontosságára. A tanulmány kitűzött célja az *erdélyi, magyar, fiatal* (15–29 éves) népesség értékrendjének vizsgálata. A vizsgált populáció körülírásához használt fenti jellemzők egyben támpontokat is jelentenek az összehasonlításokon alapuló értékrendelemzéshez. Ebből kiindulva kutatásom két fontos területét egyrészt a fiatal/nem fiatal kategóriapár és a fiatalok korcsoportjai szerinti különbségek, másrészt a fiatalok különböző társadalmi kategóriái szerinti belső differenciák megragadására irányuló törekvések jelentik. Tehát kérdéseim ebben a vonatkozásban arra irányulnak, hogy vannak-e, és melyek az ifjúságspecifikus, a fiatalokra tipikusan jellemző értékek, és ezek hogyan jelentkeznek az erdélyi magyar fiatalok más-más társadalmi csoportjai esetében. Továbbá, az erdélyi magyar fiatalok értékrendjére irányuló kutatás relevanciáját – a rendelkezésemre álló adatok alapján – az erdélyi román, illetve a magyarországi fiatalok értékrendjével való „szembesítések” útján próbálom bővíteni.

Egy megjegyzést szeretnék ezen a ponton tenni. Rokeach módszerét is érte kritika (ld. Váriné Szilágyi, 1987.158.) azért, mert az általa kiválasztott és vizsgált értékek köre nem fedi a teljes értékmezőt, amelyet a modern társadalmakban komplexebbként tüntetnek fel. Ezért az itt bemutatandó értékelemzéssel kapcsolatosan előzetesen rögzítem, hogy nem a teljes értékmezőt szándékozom feltérképezni, csupán a rendelkezésemre álló értékváltozók, illetve az összefüggések bemutatására töreksem.

További kérdések adódhatnak abból, hogy milyen módszerekkel zajlik az elemzés és ehhez indirekt módon kapcsolódik az is, hogy konkrétan az értékek mely aspektusára irányul. Ezeket az alábbiakban tárgyalni fogom. Kutatási problémaként könyvelhetjük el azt is, hogy a rendelkezésünkre álló módszertani eszközök képesek-e a fentebb említett különbségek megragadására, vagy csupán töredékes, részleges elemzést tesznek lehetővé.

Az empirikus elemzés céljából tanulmányomban elsődlegesen a *Mozaik 2001* kérdőíves felmérésből

¹A kutatás jogtulajdonosa a budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet (NIKI) és jogutódja, a MOBILITÁS Ifjúságkutatási Iroda, amelyeknek ezúton is megköszönjük a hozzájárulásukat a tanulmány elkészítéséhez.

²A kultúrák ilyen kérdőívekkel történő „összemérését” időközben számos bírálata érte. Ezekre, mivel nem tartoznak szorosan a dolgozat témájához, nem térek ki.

nyert adatokat – az itt alkalmazott értékteszteket – használok. Itt a belső-erdélyi és partiumi, valamint a székelyföldi felmérés³ összevont adatbázisából nyert mintát tekintem referenciának. Az eredményeket ahol szükséges, a két almintán párhuzamosan is bemutatom. Az erdélyi magyar fiatalok esetében mutatkozó fő trendeket az ugyanebben a kutatásban (ugyanazt a kérdőívet alkalmazva) erdélyi román fiatalokra kialakított almintából⁴ nyert adatokkal hasonlítom össze. A Magyarországon készült, fiatalokra vonatkozó Ifjúság2000 felmérés eredményeit – ahol erre lehetőségem van, szintén párhuzamosan mutatom be⁵. A fiatal, illetve idősebb korcsoportok összehasonlítása céljából egy 2001-es, az erdélyi magyarokat vizsgáló kutatás⁶ és egy 2004 szeptemberében Temes megyében készült közvélemény-kutatás idevonatkozó adatait is felhasználom⁷.

Érték, értékorientáció, értékpreferencia

Az alábbiakban az érték szociológiai, szociálpszichológiai fogalmának rövid elméleti áttekintésére térek át.

Az **értékeket** legáltalánosabban úgy definiálhatjuk, mint olyan vezérelveket, melyek a társadalmi szereplők (egyének, csoportok) életét, gondolkodását irányítják (lásd Csepeli.1997.). Az egyén mindennapi életét értékelő aktusok jellemzik. Ezek közös jellemzője, hogy valamely eseménnyel, cselekvéssel, személlyel, stb. kapcsolatos pozitív/negatív jellegű viszonyulások formáját öltik. Az értékek orientatív szerepének egyik alapvető vonása a jó-rossz kategóriapár szerinti különbségtétel (Váriné Szilágyi 1987.31.), vagyis a preferencia – a különböző alternatív célok, cselekvések közötti választás mozzanata. Az érték, mint **értékpreferencia** működik: „a kívánandónak (desirable) explicit vagy implicit koncepciója” (Varga 2003.109.).

Továbbá, az értékekben egyszerre van jelen az érzelmi („kívánandó”), az ismereti („koncepció”) és az akarati („választás”) elem. Az értékek ezen felsorolt jellemzői kapcsolatban állnak egymással, nem választhatók szét. Ez a megfontolás elvezet az **értékorientáció** fogalmához, „amely elnevezés arra utal, hogy itt érzelmi-ismereti (érték) és szorosan csak ismereti (orientáció) elemek fonódnak össze” (Varga 2003.109.). Ennek fontossága abban áll, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy az egyén értékeinek kialakulása folyamatában ezen értékekbe integrálódik a társadalomról való tudása is, maguk az értékek nem függetlenek az egyénnek a társadalomról, „a világról” kialakult képétől.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy az értékorientáció azokat az értékmozzanatokat (value notions) öleli fel, amelyek:

- ◆ általánosak
- ◆ szervezettek
- ◆ és egzisztenciális állításokat is magukba foglalnak.

---

³ Mindkét adatfelvétel az egyes régiók 15 és 29 év közötti fiataljaira nem és kor szerint reprezentatív mintán készült és összesen 1946 esetet tartalmaz. Az erdélyi magyar fiatalok számának területi megoszlásával arányosan Belső-Erdélyben és a Partiumban 1196, Székelyföldön 750 személyt kérdeztek meg. Ezzel kapcsolatosan lásd Gyorsjelentés – Mozaik 2001.

⁴ A Mozaik 2001 román kontrollminta a 15-29 éves korosztályra reprezentatív (mintaelemszám 721).

⁵ Ifjúság 2000 - Kutatási adatok CD-ROM, kiadta az Új Mandátum Kiadó (2002).

⁶ A kutatást a budapesti Balázs Ferenc Intézet végezte (mintaelemszám 1045).

⁷ A Temes megye 2004 – Közélet és közérzet felmérést a kolozsvári Max Weber Társadalomkutató Központ végezte, a vizsgált populáció a Temes megyei felnőtt magyar lakosság (mintaelemszám: 1000).

Értékfajták

Az eddig elmondottakhoz kapcsolódik az értékfogalomnak három aspektus szerinti megkülönböztetése, amelyet Morris dolgozott ki. Szerinte az értékterminust az emberek általában a következő értelemben használják:

- ◆ az „operatív” értékaspektus – mint ami ténylegesen megszabja cselekvésük, magatartásuk irányát;
- ◆ az „elgondolt” (*conceived*) értékaspektus – mint amiről azt hiszik, hogy preferálni, kívánni kell;
- ◆ a „tárgyi” értékaspektus – mint amire kívánástól, tudatos preferálástól függetlenül a túléléshez szüksége van az embernek (Varga, 2003.136.).

Varga szerint annak ellenére, hogy az emberek a jó életről alkotott koncepcióikat sokszor maguk sem követik, történelmi távlatban és a kultúra egészét tekintve az „elgondolt” értékek a meghatározóak. Továbbá, és munkatársai kutatásaikban az értékeket szembeállították aszerint, hogy az egyes értékek, mint célok elérésére irányuló törekvések inkább az egyén, vagy inkább a közösség/a csoport érdekeit szolgálják (Schwartz et alii 2003.117.). Értéktípusokat alakítottak ki, ezeket empirikusan több érték összekapcsolásából állították össze. Az egyéni érdekeket szolgáló értéktípusok közé sorolható a hatalom-, a teljesítmény- (pl. sikeres, befolyásos, ambiciózus), a hedonizmus, az önállóság-orientált, valamint az ösztönzést kereső (pl. érdekes élet) értéktípus. A közösségi érdekeknek alárendelt értéktípusok pedig: a tradicionális, a biztonság- (család biztonsága, társadalmi rend), konformitás- (pl. fegyelem, engedelmesség) és a jóindulatúság-orientált értéktípusok (pl. segítőkész, becsületes, szerelem, igaz barátság).

Érték és attitűd

Az értékkel rokon szociálpszichológiai fogalom az *attitűd*. Az attitűd és az érték közötti különbség Rokeach nyomán vált elfogadottá a szociálpszichológiában, korábban ezeket a fogalmakat hasonló jelentéstartalommal használták (Váriné Szilágyi 1987.37.). Az attitűd személyekkel, vagy valamilyen jelenséggel, tárggyal szembeni beállítódás, az érték viszont egyetlen hiedelmet, véleményt (belief) fejez ki „szituációk és tárgyak egész sorozatával kapcsolatban, ezen keresztül széleskörűen szabályozza a személy cselekvését és véleményalkotását” (Váriné Szilágyi, 1987:152). Az érték inkább centrális kategória, mint az attitűd (a tudományos megközelítés szerint). Értékeink csak korlátozott számban vannak, Rokeach szerint, míg az értékek száma tízes nagyságrendű, az attitűdök száma ennek sokszorososa, a vélemények száma ezt is nagyságrendileg meghaladja.

Továbbá, az attitűdről és az értékről is elmondható, hogy „a szociális magatartás determinánsa, adig maga az érték egyaránt meghatározója az attitűdnek, és a szociális magatartásnak” (Rokeach [1976], idézi Varga 2003.158.). Az értékek az attitűdök megalapozói és ezen keresztül a konkrét véleményeket, illetve cselekvéseket is irányítják, „az értékek tehát az attitűdök »mögötti« elemek, és a különféle attitűdök kombinációjából előállított mintázatok észlelése utal arra, hogy itt valamilyen nem megfigyelhető jelenség vagy folyamat – az érték hatása – működik” (Rokeach 1976, idézi Varga 2003.111.). Az érték ilyen értelmezése lényegében a Morris-féle operatív értékaspektusnak felel meg. Másrészt az értékek „nem léteznek önmagukban”, be vannak ágyazva különböző gondolkodásmódokba, cselekvésmódokba, ítéletekbe, döntésekbe, stb. Az értékek megnyilvánulnak a cselekvésben, de nem konstitutív elemei a cselekvésnek, mert a konkrét szituáció definiálása felülírhatja ezek hatását.

Korspecifikus értékek?

Az értékek kapcsán említettem, hogy – az attitűdökkel szemben – sokkal inkább centrális alkotóelemei az identitásnak (itt is ekként használjuk az érték fogalmát), az egyén élete során a változással szemben

sokkal ellenállóbbnak tekinthetőek. Ugyanakkor az a feltevés sem lehet helytálló, hogy – modern társadalomban élő – egyének a felnőttkor küszöbén kialakuló értékrendje öt majd élete végéig elkíséri.

A *serdülőkor* fontos cezúrát jelent az egyén értékeinek (ki)alakulásában. A serdülőkor az életútban olyan „fordulópontra” jelent, amikor „az értékhordozó viselkedési alternatívák tudatosulása, valamint a közülük való tudatos választás mozzanata” (Váriné Szilágyi 1987.39.) hangsúlyossá válik. Itt a család, az oktatási rendszer, a kortárs csoportok és a tömegkommunikáció hatásával együttesen kell számolnunk. Somlai az életútja kamaszkori szakaszának jellemzői kapcsán emeli ki, hogy „a serdülő tájékozódása, fáradhatatlan próbálkozásai, állandó keresése válságok sorozatán keresztül tart az egyéniség kialakulása felé” (1997.100.). Ebben a vonatkozásban utalhatunk Rokeach idevágó elgondolásaira, szerinte a *konfliktusok* tudatosítása és a megoldásuk keresése az értékek artikulálódásához vezet, lényegében „az értékek az alternatívák közötti választások és a konfliktusok megoldásának tanult módjai” (Váriné Szilágyi 1987.153.). Az értékek tudatosulása számára fontosak a konfliktusos helyzetek, amelyek nyomán az addig esetleg csak homályosan körvonalazott irányultságok határozott formát nyernek⁸. A társadalomban a fiatalokat érintő, elsősorban pedagógiai-szülői diskurzusok sok esetben ezt, vagyis a konfliktuskeresést jelölik meg a legzetes, és sokszor egyetlen említésre méltó értékorientációnak, ami a fiatalokat jellemzi. Ugyancsak gyakran tematizált a fiatalok (sok esetben az egész társadalom) értékválsága – ami természetesen esetenként a fiatalok viselkedésének, értékeinek eltérően hangsúlyozott aspektusaira utalhat. Ezek a megközelítések tulajdonképpen annak a szituációnak részei, amelyben a fiatalok értékei formálódnak, említésük itt csak azért történik, hogy az ilyen jellegű problematizálásoktól az itt alkalmazott elemzés szándéka szerinti eltávolodás hangsúlyossá váljon.

Másrészt szükségszerűen számolnunk kell egyes értéktípusok életkor-dependenciájával. Az életútja időskorig húzódó szakaszaihoz tartozó társadalmi szerepkészletek átalakulásai az értékrend lassú elmozdulásában is tükröződnek. Az értékfogalom korábbi tárgyalásánál említettem, hogy az értékek egy ismereti, a valóságra reflektáló elemet is tartalmaznak. Ezért a társadalmi státusnak az életkor előrehaladtával történő változását – amit ugyanakkor az értékorientációk is irányítanak – az értékrend elmozdulásának is követnie kell.

Itt utalhatunk néhány idevágó kutatási eredményre, amelyek úgy gondolom az erről való mindennapi tudásunknak nem okoznak különösebb meglepetést. Rokeach eredményei szerint az életkorral párhuzamosan nő a családi biztonság fontossága és csökken olyan értékek fontossága, mint az izgalmas élet és a szabadság (lásd Váriné Szilágyi, 1987:156). Schwartz és munkatársai is hasonló következtetésekre jutottak, éspedig az életkor negatívan korrelál a hedonizmus értékeivel és pozitívan a biztonsági értékekkel (2003:147). Megemlíthetjük még egy, a 80-as években Magyarországon végzett értékrend-vizsgálat eredményeit is. Ezek szerint is a felnőtt és az egyetemista minta közötti különbségek hasonló tendenciákat mutatnak (Hankiss-Manchin-Füstös-Szakolczai, 1982 II:364). Az egyetemisták számára fontosabb a barátság, a szabadság, az érdekes élet, és kevésbé fontos a család, az udvariasság, a társadalmi megbecsülés, az anyagi jólét.

Az *erdélyi magyarok* körében végzett 2001-es felmérés⁹ eredményei szerint az érvényesülés, a siker és a célok elérésére való törekvés (teljesítményorientált egyéni értékek) a 18–35 éves korosztály számára fontosabbak, mint az idősebb generációknak. Ugyanakkor az erkölcsi szabályok betartása, a vallás és a nemzeti identitás (mennyire fontos, hogy Ön a magyar nemzet tagja) az idősebb korosztályok számára látszanak fontosabbak (tradicionális közösségi értékek). Olyan értékek szerint, mint a család, a munka, a pénz nem mutatkoznak jelentős különbségek az egyes korcsoportok között (lásd függelék, 19. ábra).

---

⁸ Ezzel nem akarom a fiatalkori válságok jelentőségét (túl)hangsúlyozni, csupán a különböző szocializációs médiumok együttes működése által keletkező „sűrűlődnak” az értékstrukturálódásban betöltött funkciójára utalok.

⁹ A kutatást a budapesti Balázs Ferenc Intézet végezte.

A Temes megyei magyarok körében 2004-ben végzett kutatás adatai azt mutatják, hogy a boldogság/szerelm, változatos élet és a szépség a fiatalabb, a hagyományok tisztelete, a vallásos hit és a békés világ az idősebb korosztályok számára fontosabbak (lásd függelék, 20. ábra). A család biztonságához vagy a gazdagság értékéhez való viszony itt sem tűnik életkorfüggőnek.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a család biztonsága életkortól függetlenül a leginkább preferált értékek közé tartozik. A fiatalabb korosztályok tagjai a *teljesítményorientált* és *ösztönzést kereső* értékeket inkább előnyben részesítik az idősebbekhez viszonyítva, ők viszont a *tradicionális* és *konformitásorientált* értékfajták esetében jeleznek fokozottabb preferenciát. Az is látható, hogy a fiatalok az egyéni érdekeket szolgáló értékeket (pl. változatos élet, siker) inkább, a közösségi értékeket (pl. hagyományok tisztelete, erkölcsi szabályok betartása) kevésbé találják fontosnak az idősebb korúakkal szemben.

Az egyes értékek preferáltsága az erdélyi magyar fiatalok körében

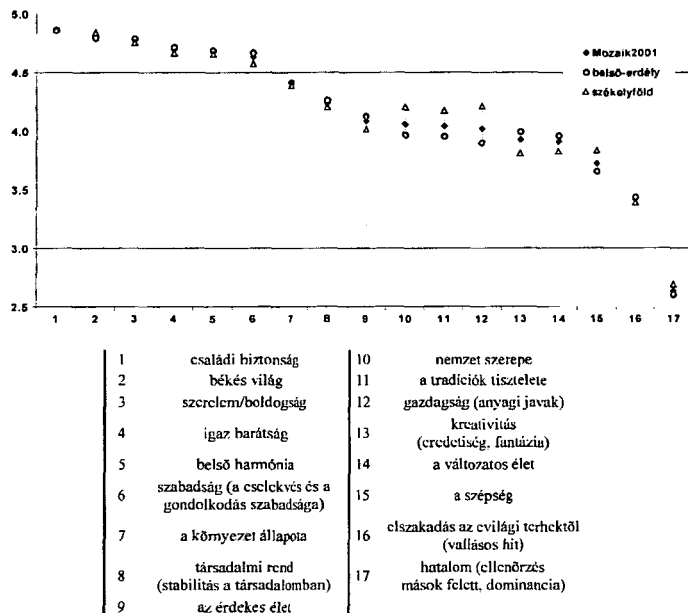
Az alábbiakban a Mozaik 2001 kutatás két értékrend-kérdésközpontja szerint kapott eredményeket mutatom be. Az *első kérdésközpont* lényegében a Rokeach-féle értéksskala cél-érték¹⁰ központjának átalakított változata. Az eredeti Rokeach-skála egy kétszer 18 itemből álló kérdésközpontot tartalmazott, ezeket kellett a megkérdezetteknek a személyesnek vélt fontosság szempontjából rangsorolniuk, ezáltal az értékek között egy hierarchia jött létre. Ezt alakították át egyes kutatók (lásd pl. Schwartz 2003) osztályozásos (Lickert)-skálává. A Mozaik2001 kutatásban alkalmazott kérdőív 17 kérdést tartalmaz, amelyek a viszonyulásokat egy ötös fokozatú skálán mérik (1-egyáltalán nem fontos, 5-nagyon fontos). A Rokeach-teszthez képest hiányzik az egyenlőségre, az emberi önérzetre, a boldogságra, a munka örömére, a társadalmi megbecsülésre és a bölcsességre vonatkozó kérdés, és megjelenik a hatalom, a kreativitás (eredetileg eszközértékként szerepelt), a társadalmi rend, a környezet állapotának és a tradíciók tiszteletének fontosságára vonatkozó kérdés. Ugyanakkor több kérdés kisebb változtatásokkal jelenik meg, például eredetileg az igazi szerelem érett szerelemként, az érdekes élet élvezetes életként szerepelt (a hedonizmusra utaló konnotációkkal).

Az egyes értékekre kapott válaszok almintákra lebontott átlagait az 1. ábra tartalmazza. Látható, hogy egy érték – a hatalom – kivételével, mindegyik érték esetében nagyobb az adott értéket preferálók, mint az azt elutasítók aránya. Hat olyan érték van, amelyeknek mindkét almintában adódó átlaga meghaladja a 4,5-öt, ezek: a családi biztonság, a békés világ, a szerelem/boldogság, az igaz barátság, a belső harmónia és a szabadság. Másik kilenc érték esetében 4,0 körüli átlagokat regisztráltunk. A sor végén a *vallásos hit* (összátlag: 3,42) és a *hatalom* (összátlag: 2,63) található, ezek azok az értékek, amelyek szerint leginkább megoszlik a vizsgált személyek preferenciája.

A két almintha között a következő értékek szerint jelentkezők a legfontosabb különbségek: a nemzet szerepe, a tradíciók tisztelete, gazdagság, a szépség, a változatos élet és kreativitás. Ez utóbbi két érték esetében a belső-erdélyi fiatalok, a többi esetében a székelyföldiek jeleznek fokozottabb preferenciát.

¹⁰ A cél (terminális), illetve eszköz (instrumentális) értékek közötti különbséget az adja, hogy míg az előbbiek a létezés preferált végállapotaira (amire törekedni kell), addig az utóbbiak a viselkedés preferált módjaira vonatkoznak (ami előnybe helyezendő a társadalmi élet különböző területein). (lásd pl. Varga 2003:160)

1. ábra
Az egyes értékek átlaga csökkenő sorrendben
Mozaik 2001
(1-egyáltalán nem fontos, 5-nagyon fontos)

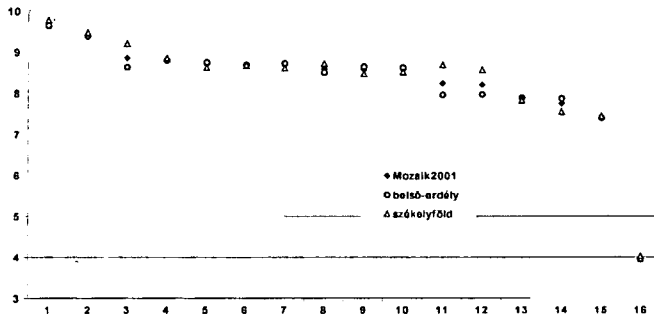

Az érték kérdésekre kapott válaszok kapcsán egy módszertani jellegű megjegyzést szeretnék tenni. A 17 kérdésre egyéni szinten kapott válaszokat átlagoltam és megnéztem, hogy ez hogyan oszlik meg a vizsgált populációban. Ezen mutató esetében megfigyelhető, hogy az esetek (1824 érvényes esetet kapunk, vagyis ennyien vannak, akik mindegyik kérdésre válaszoltak) 0,9%-ában találunk 3-nál kisebb értéket, 30,7%-ban 3 és 4 közé eső és 68,4%-ban 4 és 5 közé eső értéket. Ez azt jelzi, hogy a kérdéseket globálisan együttvéve (hipotetikus kérdésként: „mennyire fontosak ezek az értékek számodra együttvéve”) a válaszadás inkább a pozitív értékelés felé hajlik.¹¹ Tehát elenyésző azon fiatalok aránya, akik nem találtak olyan pozitív értékeket a listán, amelyek ne tudnák ellensúlyozni az egyes értékkel szembeni esetleges elutasítást.

A második, értékrendre vonatkozó kérdésközpont eredményeit a 2. ábra mutatja. Ezek a kérdések az előző blokk kérdéseivel viszonyítva kevésbé elvont terminusokat tartalmaznak, így ezek az értékek jellegükben közelebb állhatnak, ahhoz, amit Morris operatív értékaspektusnak nevezett. Az előzőektől ezek a kérdések a skála méretében is különböznek (0-egyáltalán nem fontos, 10-nagyon fontos). A családra vonatkozó kérdés itt is megjelenik és a válaszok úgyszintén a legmagasabb preferenciát jelzik. A legtöbb érték itt is magas, 7,4 feletti pozitív preferáltságot kapott. Az egyetlen kivétel a „politika, közélet”, melynek átlaga 3,98, ami ezen értékkel szemben összességében elutasítást jelez a fiatalok részéről.

¹¹ Ugyanerre utal az is, hogy a változatos élet (módsz: 4) és a hatalom (módsz: 3) kivételével a többi érték esetében a legtöbb megkérdezett által megjelölt válaszcím - a módsz - az ötös (nagyon fontos).

2. ábra
Az egyes értékek átlaga csökkenő sorrendben
Mozaik2001
(0-egyáltalán nem fontos, 10-nagyon fontos)

1	a család	9	a képzett műveltség
2	a saját jövőjével kapcsolatos elképzeléseink megvalósulása	10	milyen munkát végez
3	a képzett "magyarsága"	11	a pénz
4	munkája, hivatása	12	a képzett nemi identitása (férfi / nő)
5	a környezet állapota	13	hogyan érzem magam hasznosnak a társadalomban
6	a barátok	14	kultúra, műveltség
7	a szahadidő, a kikapcsolódás	15	a saját vallása, hite
8	a képzett jövődelme	16	a politika, a közélet

A két almlinta között itt a következő értékek szerint jelentkeznek szignifikáns különbségek: a képzett „magyarsága”, a pénz, a képzett nemi identitása és a műveltség. Ez utóbbi érték esetében a belső erdélyiek fiatalok, a többi esetében a székelyföldiek jeleznek fokozottabb preferenciát. Ezek a különbségek az előző kérdéscsoport esetében jelentkező különbségeket megerősíteni látszanak. Első látásra a székelyföldiek materialisabbak és tradicionálisabb az értékrendjük, a belső-erdélyi fiatalok pedig a szellemi értékekre fogékonyabb értékorientációt jeleznek.

Ha az előző kérdésblokkból összehasonlítjuk a vallásosságra vonatkozó („elszakadás az evilági terhektől”) érték átlagát (3,42) az ebben a kérdésblokkban szereplő „mennyire fontos, hogy mi a saját vallása, hite” kérdésre kapott válaszok átlagával (7,41), azt tapasztaljuk, hogy bár a két skála különbözik, a második relatív preferáltsága magasabb, mint az előzőé. Hasonló tendencia figyelhető meg a korábban bemutatott „gazdagság” (átlag 4,02) és az itt szereplő, hasonló jelentéstartalmú „pénz” (átlag 8,23) értéke esetében. Ezek a különbségek arra hívják fel a figyelmet, hogy az értékekre vonatkozó kérdések csekély jelentésváltozása, vagy a skála átalakítása is megváltoztathatják a válaszokból nyert adatokat. Ezért a továbbiakban végig külön mutatom be a kétféle kérdéstípusból nyert adatokat.

Számba vettem a vizsgált értékeket és csoportosítottam azokat, amelyek egyértelműen besorolhatók a két általános értéktípus – egyéni és közösségi értékek – valamelyikébe. Ezeket az 1. táblázat tartalmazza. Ha visszatekintünk az 1. és 2. ábrára akkor elmondható, hogy a egyik értékfajta sorolt érték preferenciája sem „dominál” a másik felett. Tehát egyaránt találunk erős/relatív gyenge preferenciájú egyéni és közösségi értékeket is.

Az eddig bemutatott adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a legtöbb értéket illetően a megkérdezettek ítéletei pozitív viszonyulást jeleznek. Ennek magyarázatához figyelembe kell vennünk azt is, hogy az értékek egyéni megjelenése a társadalmi elvárások normakényszere alatt alakul. A leginkább preferált értékek köre az ilyen jellegű normatív elvárások működésére utal. A válaszok igazodhatnak a normákhoz – eltakarva ezáltal a potenciálisan árnyaltabb véleményalkotást. Ezen értékek esetében előtérbe kerülhet az értékek *tárgyi aspektusa*, vagyis fontosságuk abból is adódhat, hogy mindenkinek szüksége van rájuk, függetlenül az egyéni ízlés kinyilvánításától. A „megosztott” értékek (változatos élet, vallásos hit, a hatalom és a politikai érdeklődés) esetében az előbb említett normatív hatás kevésbé megfogható, az egyéni ítéletek inkább tükröződnek a kapott válaszokban.

1. táblázat Értéktípusok

inkább az egyéni érdekeit szolgálják:	inkább a közösség / csoport érdekeit szolgálják:
érdekes élet	békés világ
kreativitás	igaz barátság
belső harmónia	a család biztonsága
szabadság	társadalmi rend
szépség	a nemzet biztonsága
változatos élet	a tradíciók tisztelése
hatalom	politika, a közélet
gazdagság	a környezet állapota
a saját jövőjével kapcsolatos elképzeléseink megvalósulása	mennyire érzi magát hasznosnak a társadalomban

A tény, hogy olyan olyan érték van, amelyeket a fiatalok „elutasítanak”, azt is jelzi, hogy az itt vizsgált értékek mellett a jelen vizsgálat körén kívül eső – kevésbé egyöntetűen preferált vagy esetleg elutasított – értékek hatásával is számolnunk kell.¹² Ez óvatosságra int a következtetések elhamarkodott levonását illetően. Azt viszont megállapíthatjuk, hogy a fiatalok esetében inkább beszélhetünk *értékpluralitásról*, mint bizonyos értékeknek/értékcsoportoknak az előnyben részesítés/elutasítás szerinti szembeállításán alapuló értékhierarchiáról. Ez természetesen adódhat az itt alkalmazott módszerből is, az értékek hierarchikus szemléletű vizsgálatára a klasszikus Rokeach-teszt alkalmasabb.

Az erdélyi magyar, román és a magyarországi fiatalok értékei

Ebben a fejezetben az erdélyi magyar fiatalok értékrendjét az *erdélyi román és a magyarországi fiatalok mintáján* kapott eredményekkel hasonlítom össze (3. és 4. ábra). Itt a következő tendenciák figyelhetők meg:

- ◆ a magyarországi fiatalok az erdélyi magyaroknál és románoknál fontosabbnak tartják a *materiális* értékeket, viszont jóval *kevésbé vallásosak* ezeknél. Ebben a magyar társadalom szekularizált jellegére utaló korábbi megfigyelések köszönnek vissza (lásd pl. Hankiss – Manchin – Füstös – Szokolczai, 1982 I-II.);
- ◆ a román fiatalok az – erdélyi és magyarországi – magyar fiataloknál a szépség és különösen a hatalom értékét találták fontosabbnak, ez viszont alapvető kulturális különbségekre utal a magyar és a román

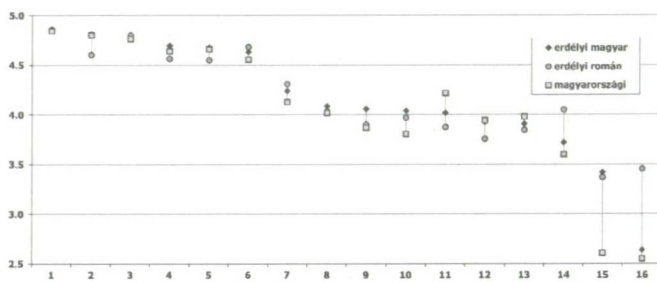
¹² Ilyen lehetne például a fégyelem.

fiatalok között.¹³ Bár nincsenek erre empirikusan tesztelhető adataim, úgy gondolom ez a tendencia hasonlóan jelentkezne a román és magyar felnőttek esetében is. Ez esetben a román fiataloknál a hatalom ilyen értékelése kulturálisan átörökölt normákat feltételez. Ezen orientáció – a hatalomhoz való vonzódás – aspektusainak feltárása egy további vizsgálat tárgyát képezhetné.

- ♦ az erdélyi magyar fiatalok esetében a *nemzeti identitás* relatív preferáltsága tűnik ki;
- ♦ a többi érték esetében nincsenek vagy csak csekély differenciák jelentkeznek, ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a vizsgált értékek legtöbbje nem *kultúrspecifikus* (az itt vizsgált társadalmak körére érvényesen).

3. ábra
Értékpreferenciák az erdélyi magyar és román, illetve magyarországi fiataloknál
15–29 évesek, átlagok
(1–egyáltalán nem fontos, 5–nagyon fontos)

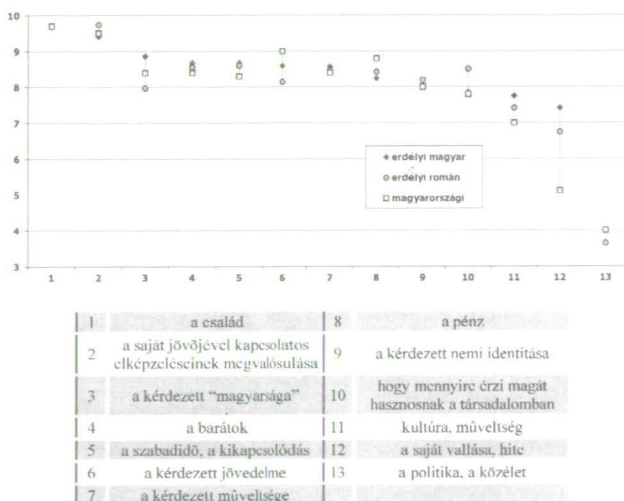

1	családi biztonság	9	nemzet szerepe
2	békés világ	10	a tradíciók tisztelgete
3	szerencse/boldogság	11	gazdagság
4	igaz barátság	12	kreativitás
5	belső harmónia	13	a változatos élet
6	szabadság	14	a szépség
7	társadalmi rend	15	vallásos hit
8	az érdekes élet	16	hatalom

¹³ A hatalom értékében ugyanez a különbség mutatkozott a magyar és a román középiskolások között az 1999-es középiskolásokot vizsgáló kutatás szerint is (ld. Covrig–Rat 2000).

4. ábra

Értékpreferenciák az erdélyi magyar és román, illetve magyarországi fiataloknál
15–29 évesek, átlagok
(0–egyáltalán nem fontos, 10–nagyon fontos)

Társadalmi kategóriák szerinti különbségek

Az alábbiakban az értékeket a fiatalok lakóhelye és neme szerint mutatom be.

Településtípus

Mielőtt rátérnék a településtípusok szerinti (falu és község, illetve város és megyeszékhely) különbségek tárgyalására, utalnék a minta településtípusok szerinti rétegződésére. A 2. és 3. táblázatban az apa iskolai végzettségének és a vagyoni helyzetnek településtípus szerinti különbségeit mutatom be. Látható, hogy a városi fiatalok esetében sokkal magasabb az iskolai végzettségű apák aránya. Az egyetemi végzettségű apák aránya falun elenyésző (2,1%), viszont a városi fiatalokhoz viszonyítva jóval magasabb az általános iskolai végzettségű apák aránya (39,9%).

2. táblázat Az apa iskolai végzettsége – településtípus szerint (Mozaik2001, százalékban)

	általános	szakiskola	szakiskola-közép	elméleti liceum	technikum	főiskola	egyetem	össz
megyeszékhely ¹⁴	12,1	26,2	13,6	17,3	10,5	3,0	17,3	100
más város	11,4	30,1	12,0	21,1	9,0	2,3	14,1	100
község, falu	39,9	38,3	8,6	7,6	3,1	0,4	2,1	100

¹⁴ Ide vettem be jelentősége miatt Székelyudvarhelyt is.

A vagyoni helyzet szerint is ugyanilyen irányú differenciálódás figyelhető meg. A háztartás vagyoni helyzetének jellemzésére egy szintetikus mutatót készítettem¹⁵. A vagyoni csoportok az így létrehozott vagyoni index kvartilisei szerint különülnek el. A kialakított változó indikátora lehet a háztartás relatív vagyoni helyzetének, ezért az elemzésben belső (csoportok közötti) összehasonlításra alkalmas.

3. táblázat Vagyoni helyzet – településtípus szerint (Mozaik2001, százalékban)

Vagyonklasszterek (%)					
	alsó	alsó-közép	felső-közép	felső	össz
megyeszékhely	9,2	20,6	28,6	41,6	100
más város	19,3	26,3	25,9	28,5	100
község, falu	41,0	28,4	21,5	9,0	100
	25	25	25	25	

A 3. táblázat adatai szerint a legnagyobb különbség az alsó és a felső vagyonklasszter között van, a két középső csoport nem mutat jelentősebb eltérést az egyes településtípusok szerint: megyeszékhelyen 9% körüli az alsó csoportba tartozók aránya, míg falun ugyanennyi az aránya a felső csoportba tartozóknak. Ezt nem is találhatjuk meglepőnek, ha figyelembe vesszük, hogy az apa iskolai végzettsége erős pozitív összefüggést mutat a vagyoni helyzettel. A falusi fiatalok tehát – a kulturális és anyagi tőke szerint is – sokkal hátrányosabb helyzetben vannak mint városi kortársaik.

Az alábbi táblázat az egyes iskolatípusokba járók arányát mutatja településtípusok szerint. Látható, hogy a falusi fiatalok esetében az iskolából való kilépés sokkal nagyobb arányú. A falun élő fiatalok közül egyetemi képzésen is – városi kortársaikhoz képest – sokkal kevesebben vesznek részt. A mintában a nem tanulók aránya falun 76.1%, míg ugyanez az arány a nagyvárosiak esetében csak 48.9%.

4. táblázat Hol tanul? – településtípus szerint (Mozaik 2001, százalékban)

(%)	nem tanul	általános iskola	szakiskola	szakközép	elméleti líceum	technikum	főiskola	egyetem	össz
megyeszékhely	48.9	0.4	1.0	5.3	16.6	3.4	3.6	20.7	100
más város	58.0	0.3	2.5	4.4	16.6	2.8	2.8	12.5	100
község, falu	76.1	0.5	1.7	5.2	9.6	1.9	1.2	3.8	100

Az értékpreferenciáknak településtípus szerinti különbségeiről elmondható, hogy a városi fiatalok fontosabbnak értékelik a szabadságot, a változatos és az érdekes életet, a kreativitást és az igaz barátságot – ezek olyan ifjúságspecifikus értékek, amelyeket a fiatalok életviteléhez szokás kapcsolni. Ugyanakkor olyan értékek, mint a gazdagság, a vallásos hit, a nemzethez való tartozás fontossága és a tradíciók megőrzése a falun élők számára fontosabbak.¹⁶ A második értékcsoporthoz a következő értékváltozóknál jelentkeznek kimutatható szignifikáns eltérések: a pénz, a kért magyarsága, a kért műveltsége, a politika, a szabadidő, a barátok. A pénznek és a nemzeti identitásnak a falun élő, a többi értéknek a városi fiatalok számára van nagyobb jelentősége.¹⁷

¹⁵ Ezt úgy hoztam létre, hogy 9 vagyontárggyal való ellátottságra vonatkozó kérdésre kapott válaszokat Z-score módszerrel súlyoztam, majd ezeket egyszerű összeadással összevettem.

¹⁶ A különbségek a nemzethez tartozás és a tradíciók megőrzése esetén 0.01, a többiekénél 0.001 szinten szignifikánsak.

¹⁷ A különbségek a szabadidő, a barátok és a nemzeti identitás értéke esetén 0.01, a többiekénél 0.001 szinten szignifikánsak.

Nemek

Az értékpreferenciák nemek szerinti összehasonlítása is több érték esetében jelez szignifikáns eltérést. A fiúk számára fontosabbnak mutatkozik a hatalom, az érdekes élet, a barátság, a gazdagság és a pénz, ezzel szemben a lányok a belső harmóniát, a vallásos hitet és a műveltséget értékelik fontosabbnak¹⁸.

Az 5. és 6. ábrákon *nem és településtípus* szerint mutatom be az értékpreferenciákat. Látható, hogy az olyan értékek esetében, mint az érdekes és változatos élet, kreativitás, műveltség, a politika és a gazdagság, a határvonal a városi és a falun élő fiatalok között húzódik, ellenben a belső harmónia, a hatalom és a vallásos hit esetében a nemek szerinti különbségek markánsabbak. Például a *kreativitás* és a *műveltség* esetében a városi fiúk és lányok preferenciái hasonló szinten jelentkeznek, ennél alacsonyabb a falun élő lányoké, és végül a falun élő fiúk viszonyulása a legkevésbé pozitív. A vallásosság szerint a két pólus egyikén a falun élő lányok – a legpozitívabb viszonyulással –, az ellenkező végleten a városi fiúk találhatók – a leginkább elutasító álláspontot képviselve. Közöttük helyezkednek el a vallásosság szempontjából a falusi fiúk és a városi lányok – közel azonos preferenciával. Ez utóbbiak a materiális értékhez (*gazdagság, pénz*) fűződő viszonyulásukban viszont már a két ellentétes végletre kerülnek – a városi lányok lévén a fiatalok között a legkevésbé materiálisak.

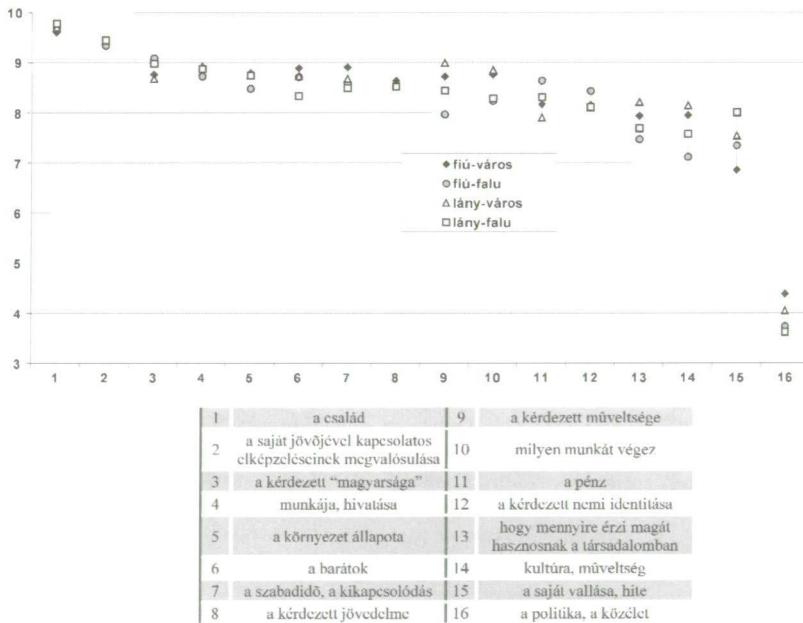
5. ábra
Értékpreferenciák nem és településtípus szerint
Mozaik 2001, átlagok
(1-egyáltalán nem fontos, 5-nagyon fontos)

1	családi biztonság	10	nemzet szerepe
2	békés világ	11	a tradíciók tisztelete
3	szerencse/boldogság	12	gazdagság
4	igaz barátság	13	kreativitás
5	belső harmónia	14	a változatos élet
6	szabadság	15	a szépség
7	a környezet állapota	16	vallásos hit
8	társadalmi rend	17	hatalom
9	az érdekes élet		

¹⁸ A különbségek 0.001-es szinten szignifikánsak.

6. ábra
Értékpreferenciák nem és településtípus szerint
Mozaik2001, átlagok
(0–egyáltalán nem fontos, 10–nagyon fontos)

Értékstruktúrák, értéktípusok

Az elemzés eddigi részében az egyes értékeket elkülönítlen, a közöttük fennálló kapcsolatokat zárójelbe téve vizsgáltam. Az értékek hierarchiájáról eddig csak olyan értelemben beszéltem, hogy egyes társadalmi kategóriák, csoportok esetében mely értékek bizonyulnak inkább vagy kevésbé fontosnak. Az értékek hierarchikus szerveződése viszont egyéni szinten is működik, az egyes egyének esetében is tételezhetünk az értékek között fontossági sorrendet. Vagyis valamely érték preferenciája bizonyos értékek preferenciáját vonhatja maga után, míg más értékekkel kevésbé vagy egyáltalán nem kompatibilis. Ugyanakkor bizonyos értékek között teljesen kontrasztos viszony is fennállhat. Az értékek egyéni szinten ezáltal komplex értékstruktúrákká szerveződnek. Ezen értékstruktúráknak számos egyéni változata alakulhat ki. Tehát elképzelhető, hogy ha két érték viszonya az egyik személy számára ellentétesnek tűnik, azt másvalaki éppenséggel összetartozónak láthatja.

Evidenciának tűnik, hogy az egyének értékeiket társas kapcsolataikon keresztül, a társadalmi életben való részvétel során sajátítják el. Ezzel kapcsolatosan felmerülhet az a probléma, ami lényegében az értékek objektívitásával/szubijectívitásával, illetve univerzalitásával kapcsolatos. Az értékszociológia klasszikus paradigmáiban az értékek vagy *szupraindividuális*, „átívelő, kötelező normaként, az az közösségi szinten léteznek” (Füstös–Szakolczay, 1999.5.) vagy *szubindividuálisak*, „feltételezhetően

az individuális szükségletekben vannak jelen, és minden emberi lény számára univerzálisak" (uo.).¹⁹ Max Weber szerint ezzel szemben „az értékeket individuális és nem kollektív egységekként kell elemezni, mivel csak az egyén *életvezetésének* (Lebensführung) mikéntjéhez kapcsolódnak" (uo.). Ez végső soron elvezetne a klasszikus szociológiai paradigmáknak – a durkheimi és weberi – a társadalom jellegéről alkotott koncepciói közötti ellentétéhez.

Anélkül, hogy az értékek kapcsán a szociológiai paradigmák közötti viszonyra kitérnék, amit fontosnak tűnik ezzel kapcsolatosan kiemelni az a következő:

- ◆ jelen vizsgálat az *egyéni* értékek kutatásán alapszik;
- ◆ ezek az egyéni értékek a társadalom *normatív* kényszere alatt alakulnak, a társadalom viszont az értékek közötti választás lehetőségét is biztosítja az egyén számára;
- ◆ a döntő viszont, hogy ezek az értékek közötti *választás*, illetve ezek közötti kompatibilitási viszonyok kialakítása az *egyéni feladata*;
- ◆ az így kialakuló egyéni *értékstruktúrák* számos változatával kell számolnunk;
- ◆ az érdeklődés – ezen értékluralitással ellenében – a társadalomban létező *tipikus* értékorientációk feltárására irányul;
- ◆ ezután a kialakított értéktípusokat szükséges megvizsgálni abból a szempontból, hogy a fiatalok mely társadalmi csoportjaihoz köthetők a leginkább;

A továbbiakban törekvésem ezen jellemző értéktípusok kialakítására irányul. Módszertanilag ez a *faktorelemzés* alkalmazását jelentette, ennek a módszernek a segítségével az értékválasztások hátterében működő értékstruktúrákat lehet felderíteni. Előzetesen utalnék arra, hogy a legtöbb érték egymáshoz viszonyított összefüggései között *nem találunk negatívakat*. Ez azt jelenti, hogy nincsenek olyan egymást taszító értékek, amelyek a fiatalok számára kontrasztba állíthatóak lennének.²⁰ Az eltérések az egyes értékváltozóknak a többi értékváltozóval vett szignifikáns összefüggéseinek száma (illetve ilyenek hiánya) szerint adódnak. Így a hatalom, a gazdagság, a vallásos hit és a változatos élet az a négy érték, amelyeknél a legkevesebb, velük szignifikáns összefüggésben álló értékváltozót találunk.

5. táblázat A faktorelemzés eredménye – Mozaik 2001

értékek/faktorok	1	2	3	4
változatos élet	0.766			
érdekes élet	0.754			0.229
kreativitás	0.664	0.291		
a tradíciók tisztelete		0.798		
nemzet szerepe		0.741		
vallásos hit	0.597			
szerelem/boldogság			0.769	
igaz barátság	0.313		0.671	
családi biztonság		0.225	0.648	
gazdagság				0.821
hatalom	0.207			0.712

Total Variance Explained: 57.09%

¹⁹ lásd pl. Maslow elméletét.

²⁰ Az első kérdésblokk 17 értékváltozójának kombinációi szerint adódó 136 béta-együttható közül nem szignifikáns 22, 0.05-ös szinten szignifikáns 16, a maradék 98 együttható 0.001 szinten szignifikáns és pozitív.

Ugyanakkor el kell dönteni, hogy mely változókat (értékeket) vonjuk be a faktorelemzésbe. Az erdélyi középiskolásokat vizsgáló tanulmányokban az értékrend elemzését minden érték számbavételével végezték (lásd Covrig – Rat, Kiss 2000). Saját elemzésben nem így jártam el. Megnézve a *Mozaik2001* mintán az összes változó bevonásával kialakuló faktorstruktúrát, láthatóvá vált, hogy bizonyos értékek nem illeszkednek elég jellegzetes módon a kialakult faktorokhoz. Másrészt pedig a sok változó bevonása (feleslegesen) megnövelte a faktorok számát is. Így választottam ki azokat a változókat, amelyek esetében az egyes faktorokhoz illeszkedő változók közötti összefüggések is tipikusnak mutatkoztak. Végül 11 értékváltozóra alkalmaztam a faktorelemzést. A kialakult értékfaktorokat (értéktípusokat) az 5. táblázatban mutatom be.²¹

A kialakult típusok nem általánosak, csak belső, az erdélyi magyar fiatalokra vonatkozó értelmezésre használhatók. Ezeket a következőképpen lehetne jellemezni:

- ◆ az ösztönzésre, a változatosság keresésére utaló, **posztmaterális**nak nevezhető értéktípus (az érdekes és a változatos élet, kreativitás). Ez számít a köztudatban megjelenő *jellegzetes ifjúsági értéktípusnak*. Korábban láttuk, hogy ezen értéktípushoz tartozó értékek mentén oszlik meg a leginkább a különböző társadalmi kategóriákhoz tartozó fiatalok véleménye.
- ◆ a **hagyományos** értékeket hangsúlyozó értékrend (tradíciók, nemzet, vallásos hit). Ez az értéktípus a politikai konzervatív értékrend „megfelelőjének” tűnik.
- ◆ a **biztonságra** irányuló, a **privát szféra** fontosságát hangsúlyozó értéktípus (szerelem, barátság, család). Ennek az értéktípusnak az értékelése során szükséges szem előtt tartani azt is, hogy ezen értékeket a maximumhoz közeli preferáltságot kaptunk (ld. 1. ábra). Ezen értékrendet „elutasító” fiatalok lényegében csak a maximálisnál alacsonyabb, de ugyancsak pozitív preferenciát mutatnak a barátság, a szerelem vagy a család értékei iránt.
- ◆ a **törekvő**, materiális értékrend (hatalom, gazdagság). Első látásra a céltudatos, ambiciózus fiatalok értékrendjeként értelmezhető. Viszont hipotézisként megfogalmazható az a feltételezés is, amely szerint ezen értékrendnél az értékek fontossága inkább hiányukból adódik. Ez az értékrend sokkal inkább épül a kíváncsi és kevés gyökere van a valóságban, az egyének személyes tapasztalataiban, illetve társadalmi helyzetükből fakadó kapcsolataikban. Tehát előtérbe kerül az „elgondoltság” értékaspektus, ezen értékorientáció a jövő egyfajta anticipálása.
- ◆ a posztmaterális értékrend vonzáskörébe kerül még a *barátság* is, a tradicionális értékrend körébe a *család biztonsága*, az *érdekes élet* pedig a törekvő értékrend struktúrájába illeszkedik²².

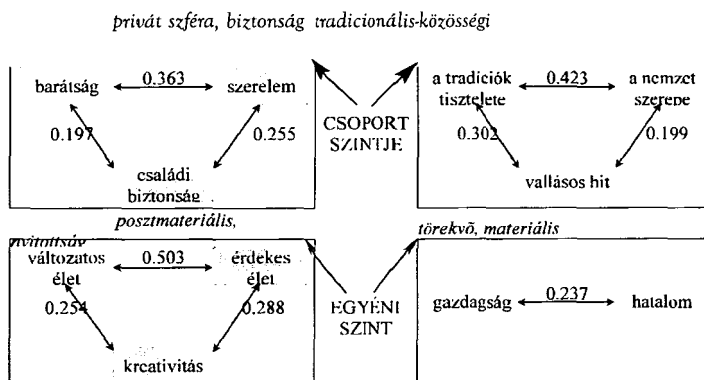
Ezt grafikusán az alábbi ábra szemlélteti (a számok az egyes értékváltozók közötti béta-együtthetők). A faktorelemzésből kimaradt értékekről elmondható, hogy a *szabadság* a posztmaterális, a *társadalmi rend* a tradicionális, a *saját jövővel kapcsolatos elképzelések megvalósulásának fontossága* a privát szféra, a *jövedelem fontossága* a törekvő értékrend vonzáskörébe tartozik. A *műveltség* és a *környezet* fontossága a törekvő értéktípus kivételével az összes értékrenddel összefüggést jelez, a *békés világ* és a *belső harmónia* a tradicionális és a privát szféra értéktípusához egyaránt kapcsolható. A *szépségről* pedig elmondható, hogy csak a tradicionális értékorientációval nem rokonítható (lásd függelék 20. ábra). Ezek az összefüggések megerősítik a faktorelemzés eredményének fent adott értelmezését.

²¹ A faktorelemzést főkomponens-elemzéssel, Varimax forgatással végeztem, az 1-nél nagyobb sajátértékű faktorok kialakítására.

²² A román fiatalok esetében is hasonlóan jelentkeznek a faktorok. Náluk a posztmaterális és a materiális értékrend nehezebben válik el és a kreativitás összefüggése a posztmaterális értékrenddel gyengül.

7. ábra

A tipikus értékorientációk jellemzői (Mozaik2001)

Utalhatunk még Schwartznak a már említett tipizálására, amely az értéktípusokat szembeállítja a szerint, hogy inkább egyéni érdekekhez (individuális szint) kapcsolódnak vagy valamilyen társadalmi csoporthoz, közösséghez fűződő viszonyt jelenítenek meg. Megállapítható, hogy a posztmaterális és a törekvő értéktípus az előbbi, míg a privátszféra (kiscsoportok) és a tradicionális értéktípus (tágabb csoport, közösség) az utóbbi értékfajtához tartozik (lásd 7. ábra).

Kiemelt jelentősége van a fiatalok esetében a *posztmaterális* értékrendnek. Az ifjúsági habitusok átalakulásával kapcsolatos forgatókönyv szerint – az iskolai életpálya meghosszabbodásával és az iskolai címek felértékelődésével párhuzamosan – a kulturális tőkébe és ezáltal a személy egyediségébe való befektetés jelentősége növekszik. A posztmaterális értéktípus ezt jeleníti meg az értékek tudatosulásának szintjén. Ez az értéktípus ugyanakkor összefüggésbe hozható a *progresszív individualizáció* C. Wallace (1998) fele értelmezésével. Wallace ezzel a különböző alternatívák közötti választás lehetőségének pozitív vonatkozásait hangsúlyozza. Másrészt pedig a fiatalnak azt a szándékát is jelzi, hogy az ifjúsági kultúrából (szórakozás, különféle életstílusok kipróbálása) minél aktívabban vegye ki a részét.

A továbbiakban azt mutatom be, hogy a kialakult értéktípusok hogyan jelennek meg a fiatalok különböző csoportjainál (azt láttuk már az egyes értékek szerint ez hogyan alakult). Ez annak a hatásnak a vizsgálatát jelenti, amit a fiatalok származása, neme, társadalmi helyzete gyakorol a tipikus értékorientációk egyéni szinten való jelentkezésére. Az eredményeket a 8.–12. ábrán követhetjük, ezek alapján a következő megállapítások tehetők:

- ◆ a legélesebb különbségek a *posztmaterális* értékrend esetében mutatkoznak, éspedig:
- ◆ inkább jellemezhetők ezzel az értékrenddel a belső-erdélyi és a városi fiatalok;²³
- ◆ az életkor előrehaladtával a posztmaterális irányultság csökken, vagyis a leginkább fiatalos értékorientáció a legfiatalabb (15–19 éves) korcsoport tagjainál feltételezhető(!);
- ◆ ugyancsak a posztmaterális értékorientáció preferenciája irányában hat a *jobb vagyoni* helyzet és az apa *magasabb iskolai végzettsége* is;
- ◆ a *tradicionális* értékorientáció leggyakrabban a posztmaterális értékrenddel kevésbé jellemezhető

²³ Ez az egybeesés abból is adódik, hogy a belső-erdélyi mintában nagyobb a városi lakhelyű fiatalok aránya.

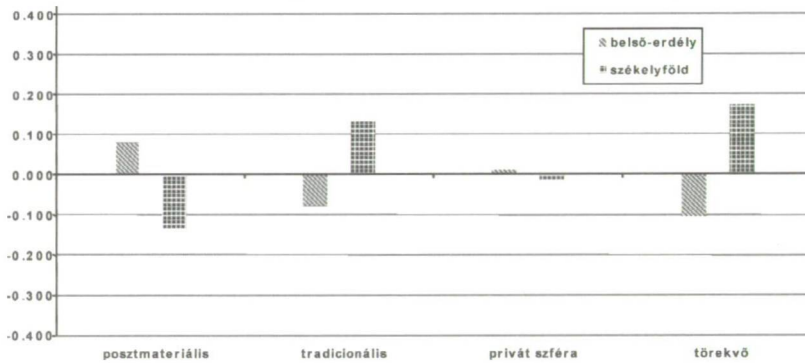

csoportoknál jelentkeznek: székelyföldi, 25–29 éveseknél, alacsonyabb iskolai végzettségű apák gyermekeinél és rosszabb vagyoni helyzetű fiataloknál;

- ◆ a *tradicionális* értékrend fontossága kiemelkedik azon lányoknál, akik *falun* élnek, ezzel szemben fokozottabb elutasítást jelez a *városi fiúk* esetében;
- ◆ a *privát szféra* fontosságát érintő értékrendet illetően nem találunk szignifikáns különbségeket, ezen értékorientáció a fiatalok mindegyik csoportjánál egyformán jelentkezik. Kivételt képezhetnek a városi lányok, akik a többiekhez viszonyítva inkább jellemezhetők ezzel az orientációval is;
- ◆ a *materiális* értékorientáció a *falun élő fiúk* tipikus jellemzője, ezzel ellentétes viszonyulást itt a városi lányok jeleznek;
- ◆ a *materiális* értékorientáció hasonlóan jelenik meg az egyes csoportoknál, mint a *tradicionális* értékrend. A székelyföldiek, alacsonyabb iskolai végzettségű apák gyermekei és rosszabb vagyoni helyzetű fiatalok inkább jellemezhetők ezzel az értékrenddel. Korcsoportok szerint viszont nem találunk szignifikáns eltéréseket.

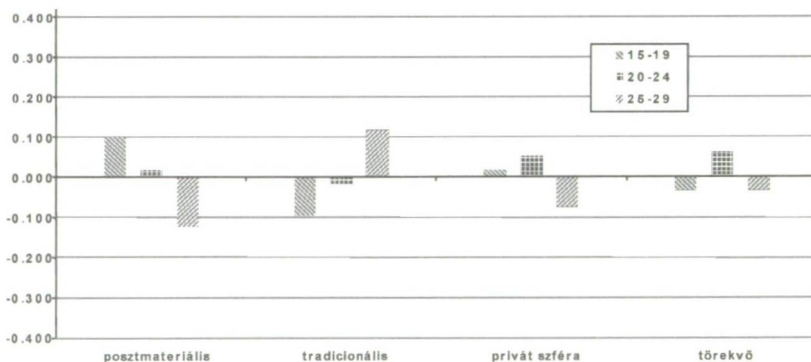
8. ábra

Értékorientációk régiók szerint (Mozaik 2001, faktorsúlyátlagok)

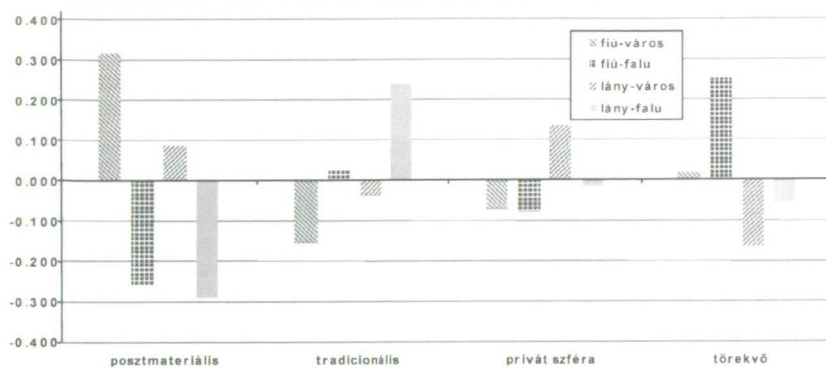

9. ábra

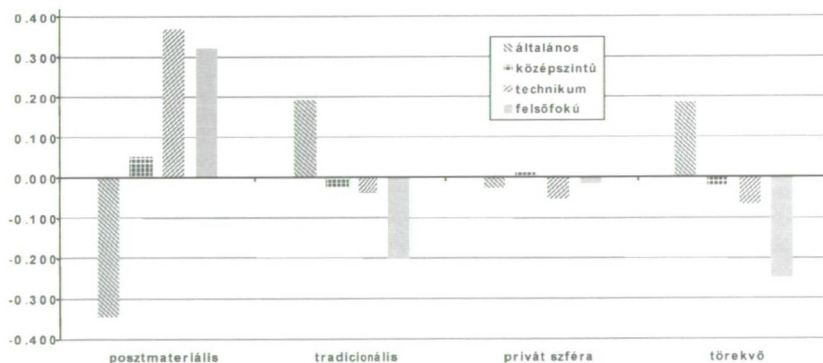
Értékorientációk korcsoportok szerint (Mozaik 2001, faktorsúlyátlagok)

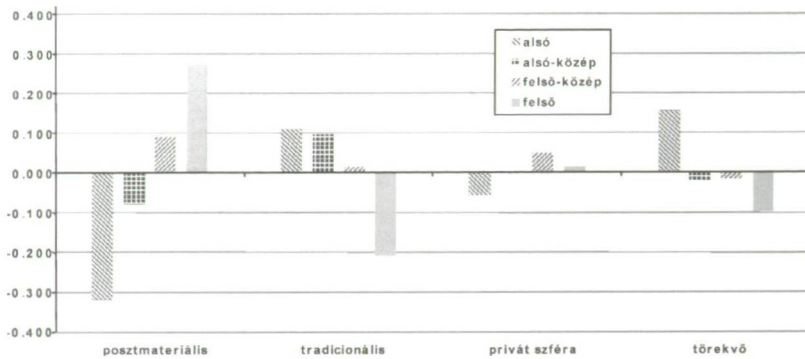
10. ábra
Értékorientációk nem és településtípus szerint (Mozaik 2001, faktorsúlyátlagok)

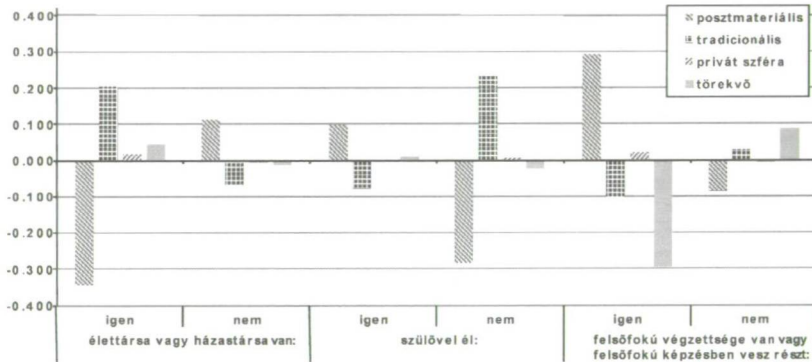
11. ábra
Értékorientációk az apa iskolai végzettsége szerint (Mozaik 2001, faktorsúlyátlagok)

12. ábra
Értékorientációk a vagyoni helyzet szerint (Mozaik 2001, faktorsúlyátlagok)

13. ábra
Értékorientációk családi állapot, szülőikkel való együttélés és felsőfokú végzettség szerint (Mozaik 2001, faktorsúlyátlagok)

A kapott eredmények alapján elmondható, hogy a *posztmaterális* értékorientáció kialakulására a származás jelentős hatást gyakorol. Tehát a kedvezőbb származási pozíció felerősíti ezen értéktípus preferenciáját (ez ugyanakkor a tradicionális értékorientáció elhalványulásával jár együtt). Másrészt a falun élő fiatalok ezzel az értékorientációval szemben negatív viszonyulást mutatnak, az ifjúsági kultúrában való részvételnek alacsony értékelése van. A falun élő lányok inkább a tradicionális, míg a fiúk a materiális, törekvő értékorientációval jellemezhetők. Esetükben ezt a hagyományos nemi munkamegosztásnak az értékek szintjén való megjelenéseként is értelmezhetjük.

Még három összehasonlítás eredményét mutatom be a 13. ábrán. Elsőként a *családi állapot* szerinti eltéréseket ábrázoltam. Azok, akik élettársi vagy házastársi kapcsolatban élnek inkább tradicionálisak, és

együttal kevésbé jellemezhetők a posztmaterális orientációval. Ugyanez mondható el azokról is, akik (már) *nem a szüleikkel élnek együtt*. Az értékrendben megragadható – élettörténeti momentumokhoz kapcsolható – ilyen átalakulások egyúttal a fiatal és felnőtt lét között húzódó határvonalakat is élesebbé teszik. A változatos és érdekes élet iránti csökkenő érdeklődés – a hagyományok iránti fokozottabb szimpátiával együtt – a már megházasodott, vagy a szülői házat már elhagyott fiataloknál az itt posztmaterálisnak nevezett orientációt egyértelműen a fiatal életkor, még felelősségektől mentes korszakához rendeli hozzá.

Az utolsó összehasonlítás azokra fókuszál, akik *főiskolát vagy egyetemet végeztek*, vagy ilyen *képzésben vesznek részt*. Ez a csoport a posztmaterális értékrend előnyben részesítésével és a materális orientáció fokozottabb elutasításával jellemezhető. Ez a kulturális tőke megszerzésének fontosságát, ennek tudatosulását jelentheti – szemben a felsőfokú képzettséggel nem rendelkezőkkel. Ez utóbbiak esetében a rövidebb iskolai életszakasz korábbra hozza az anyagi önállóság megteremtésének igényét és ezáltal a materális értékek felértékelését is.

A szülőkkal szembeni attitűd és az értékorientáció közötti kapcsolat

Tanulmányomnak ebben a részében az eddigi eredményeket felhasználva azt vizsgálom, hogy milyen hatása van az értékorientációnak a fiatalok felnőtt világgal szembeni attitűdjeinek alakulására.

Ezen attitűdök esetében arról a problémáról van szó, amely az ifjúsági kultúra terjedésének a családi nevelési stratégiáktól való relatív függetlenségében nyilvánul meg. A kortárs csoportok felé való orientáción keresztül érvényesülő ifjúsági kultúra vagy a tömegkommunikációs médiumokon érkező „tudósítások” a különféle ifjúságkonceptiókról, életstílusokról olyan tényezők, amelyek a szülői befolyástól viszonylag függetlenül fejtik ki hatásukat. Ez azt eredményezheti, hogy adott esetben a fiatalok elmozdulása a szülői kontrolltól függetlenebb életstílus felé nem jár feltétlenül együtt a szülőknél ugyanilyen elmozdulással a saját stratégiáikról illetően.²⁴ Ez feszültségekhez, sűrűlődségekhez vezethet. Ennek a problémának a felismerése az ifjúságcsociológiában, az *ifjúságcentrizmus* fogalmának kialakulásához vezetett.

„Az ifjúságcentrizmusban a fiatalok által a felnőtt világ kultúrájával és hatalmával kapcsolatban tapasztalt konfliktus fejeződik ki.” (Watts – Zinnecker 1992.72.) A felnőttek a fiatalok számára egyrészt pozitív referenciaként szolgálhatnak, akik útmutatást, irányítást adnak. A felnőttek másrészt negatív vonatkoztatási csoportként is funkcionálhatnak az ellenőrzést, a felügyeletet testesítve meg, így az ezzel szemben megnyilvánuló ifjúságcentrizmus egyfajta ifjúsági „etnocentrizmusként” jelenik meg. Ez a két irányulás ritkán különül el, nem ellentétes pólusokként kell elképzelni ezeket, hanem inkább, olyanoknak, amelyek többé-kevésbé irányítják a fiatalok gondolkodását, magatartását.

A felnőttekkel szembeni pozitív, illetve negatív viszonyulás empirikus megközelítésére először egy erre kialakított skála kérdéseit használtam fel.²⁵ Ezen változók (lásd 14. ábra) szerint nem találtunk jelentős különbségeket a fiatalok különböző társadalmi kategóriákhoz tartozó csoportjai között.

Jelentősebb különbség mutatkozik viszont a magyar és a román fiatalok között, az adatokat a 14. ábra tartalmazza. Látható, hogy a román fiatalok esetében sokkal nagyobb a „szakadék” a saját és a felnőtt világ között, mint a magyar fiataloknál (a „nem sokat adok a felnőttek tapasztalatára, inkább a magaméra hagyatkozom” kérdésre adott válaszok átlagainak különbsége a magyar s a román minta között

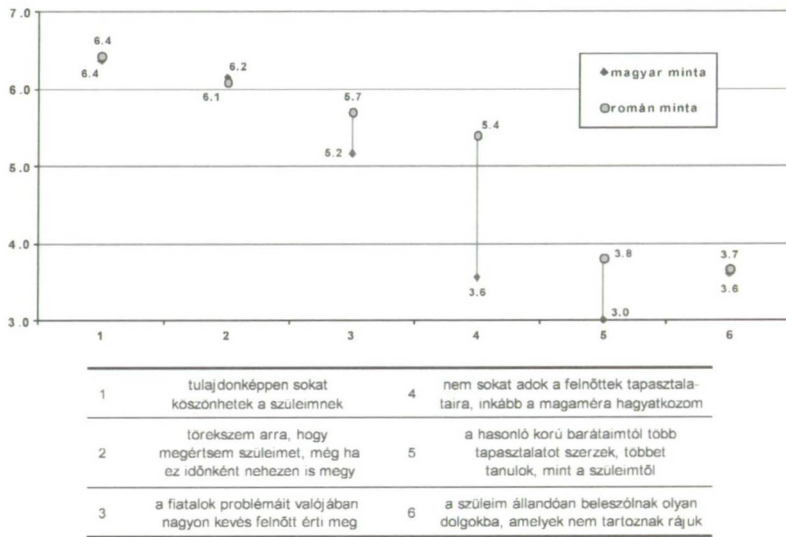
---

²⁴ A szülők által fontosnak tartott gyereknevelési elvek elemzése során Füstös–Könyves–Tóth (1988) két fő szembenálló stratégiát mutattak ki. Az egyik a modern személyiségértékeket hangsúlyozza: önállóság, fantázia, felelősségérzet, önfejelem, míg a másik a hagyományos közösségi értékek fontosságára épít: jó magaviselet, udvariasság, engedelmisség.

²⁵ Az ifjúságcentrizmus-skála az említett ifjúságcentrizmus fogalmának operacionalizált változata. Az ifjúságcentrizmus-skálát Jürgen Zinnecker és munkatársai alakították ki: előbb egy 24, majd egy rövidített 10 ítemes változatban. Magyarországon Gábor Kálmán alkalmazta először, itt az ő fordítása szerepel.).

2,8). Tehát míg a szülőkkel szemben érzett hála ugyanolyan szinten jelentkezik, a román fiatalok esetében a fiatalok saját (érték és cselekvési) orientációja, valamint az alkalmazott szülői nevelési stratégiák közötti konfliktus fokozottabb érzékelését fedezhetjük fel.

14. ábra
A kortársakkal és a felnőttekkel szembeni attitűd
Mozaik 2001, átlagok
(1–egyáltalán nem ért egyet, 7–teljes mértékben egyetért)

A továbbiakban ahhoz, hogy az értéktípusoknak a fiatalok felnőtt világgal szembeni viszonyulására gyakorolt hatását vizsgálni tudjam két, ezt a viszonyt megjelenítő attitűd-faktort alakítottam ki. Ezeket a 6. táblázat tartalmazza. Az első faktor a szülőkkel szembeni hálaérzetet, egy *empatikus* viszonyulást jelez. Itt is szem előtt kell tartani, hogy a szülők iránti empátia átlagos értéke a maximumhoz közeli szinten jelentkezik (lásd a fenti ábrán).²⁶ A második az „*ifjúságcentrista*”, ez egyszerre jeleníti meg a saját csoport (ifjúsági kultúra, kortárs csoportok) irányában mutatkozó pozitív, és a felnőtt világgal szembeni negatív viszonyulást. A kialakított faktorokat vizsgálva nem kaptunk a fiatalok kategóriái (régio, lakhely típusa, nem, korcsoportok, vagyoni helyzet) szerint szignifikáns különbségeket. Kivételt a házasság (vagy élettársaság) jelöl, illetve a szülőktől külön élők képeznek. Mindkét kategóriáról elmondható, hogy a szülő-empatikus és az ifjúságcentrizmus faktor is negatív átlagértéket mutat. Ez jelzi, hogy esetükben a fiatal/felnőtt dichotómia már kevésbé hangsúlyos, számukra a szülők, illetve a felnőttek világa – pozitív és negatív – referenciaértékéből is egyaránt veszít.

²⁶ Ez azt jelenti, hogy a fenti ábrán az első két változó esetében megjelölt 4-es vagy 5-ös opciók a szülő-empátia attitűdfaktora esetében (már) negatív értékeket feltételeznek. Vagy fordítva, a szülő-empatikus orientációval szembeni viszonyulás negatív irányba fordulása (a faktor esetében) lényegében csak egy maximumhoz közeli szülő-empátia enyhé csökkenésével jár (a változók esetében).

6. táblázat A faktorelemzés eredménye – Mozaik2001

	szülő-empatikus	ifjúság-centrista
törekszem arra, hogy megértssem szüleimet, még ha ez időnként nehezen is megy	0.852	
tulajdonképpen sokat köszönhetek a szüleimnek	0.849	
nem sokat adok a felnőttek tapasztalataira, inkább a magaméra hagyatkozom		0.745
a hasonló korú barátaimtól több tapasztalatot szerzek, többet tanulok, mint a szüleimtől	-0.246	0.720
a szüleim állandóan beleszólnak olyandolgokba, amelyek nem tartoznak rájuk		0.641

Total Variance Explained: 59.24%

Az alábbi táblázat az értéktípusok és az ifjúságcentrizmus-faktorok közötti korrelációs összefüggéseket tartalmazza. Látható, hogy az ifjúságcentrista attitűdre egyaránt pozitív hatással van a posztmaterális értékorientáció és a materális, törekvő értékorientáció, ezzel ellentétes a tradicionális értékrend hatása. A szülők iránti empátia a tradicionális és a privát szféra biztonságára irányuló értékorientációval és kevésbé hangsúlyosan a posztmaterális értékrenddel áll pozitív összefüggésben.

7. táblázat Az értéktípusok és az ifjúságcentrizmus-faktorok közötti összefüggések²⁷
Mozaik2001 (magyar minta)

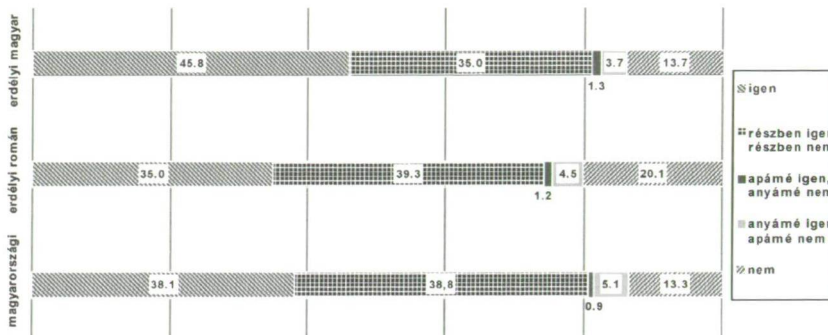
	szülő-empatikus	ifjúság-centrista
posztmaterális	0.071*	0.112**
tradicionális	0.201**	-0.092*
privát szféra	0.200**	xxx
törekvő	xxx	0.121**

A posztmaterális értékorientáció tehát nem jelent választást a kétféle attitűd között, a tradicionális értékrend viszont a szülő-empatikus attitűdöt erősíti és a szülőkkal, illetve a felnőtt világgal való szembenállást gyengíti.

A szülőkkal szembeni attitűdök valamint fő értékorientációk közötti viszony jellemzésére az adatbázisban egy másik változó is rendelkezésre áll. Ez arra kérdez rá, hogy a fiatalok számára *megfelele-e a szülei élete, mint eszmény*. Tehát ez a változó is azt a generációs távolságot hivatott mérni, amely a szülői ház hagyománya, másrészt a fiataloknak az ezzel a hagyománnyal esetlegesen szembehelyezkedő elképzelései, elvárásai között van. Ez esetben is összehasonlítást végeztem az erdélyi magyar, román, illetve magyarországi fiatalok között, az adatokat a 15. ábra mutatja. Itt is a román fiatalok utasítják el a legnagyobb arányban a szülők életformáját (20.1%), ez az információ megerősíti az ifjúságcentrizmus-skála itemeinek elemzésekor kapott eredményeket. Ez alapján elmondhatjuk, hogy a román fiatalok esetében a fiatalok és a szülő közötti generációs konfliktus, élesebben jelentkezik, mint a magyaroknál. Az erdélyi magyar fiatalok ebben a tekintetben a román és a magyarországi fiatalok között helyezkednek el.

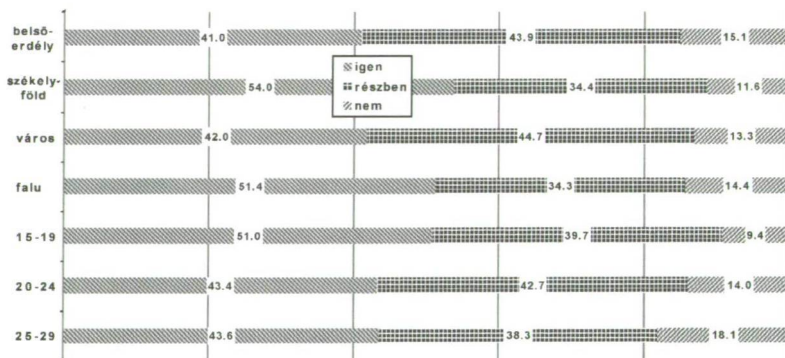
²⁷ korrelációs együtthatók: ** – 0.001 szig.szintet, * – 0.01 szig.szintet, xxx – szignifikancia hiányát jelzi.

15. ábra
Megfelele-e a szülei élete, mint eszmény?
erdélyi magyar és román, illetve magyarországi 15–29 éves fiatalok

Az erdélyi magyar fiatalok mintáján megfigyelhető, hogy a székelyföldi és a falun élő fiatalok számára a szülők életformája pozitívabb értékelést kap (16. ábra). Másrészt korcsoportok szerint is jelentős különbségek adódnak. Erre a kérdésre a 25–29 évesek 18.1%-a válaszolt nemmel, míg a 15–19 évesek csupán 9.4%-a. A 20–24 és 25–29 évesek kritikusabbak mint a serdülőkorúak, a hangsúlyosabb elutasítás esetükben a korábbi függőségtől való elszakadás, illetve az elszakadás szándékának jele.

16. ábra
Megfelele-e a szülei élete, mint eszmény? – régió, településtípus és korcsoportok szerint²⁸
Mozaik 2001

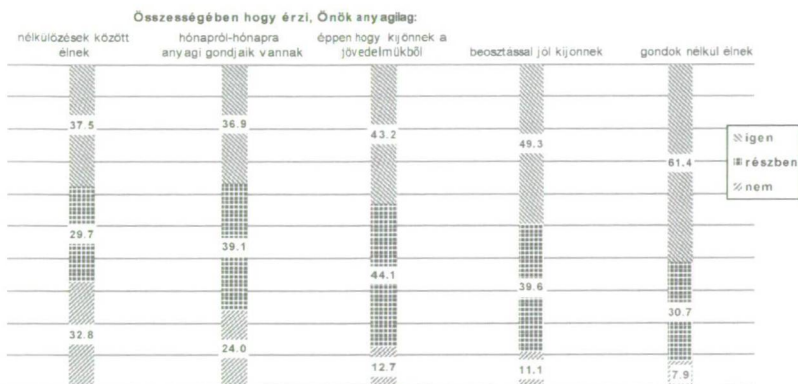

²⁸ Itt a „részben igen, részben nem / apámé igen, anyámé nem / anyámé igen, apámé nem” opciókat összevontam a „részben” címszó alá.

Egy további eredmény származott abból az összevetésből, amit a megkérdezett szubjektív anyagi helyzete és a szülők életformájának elfogadása között végeztem. Egyrészt nem mutatkozott szignifikáns különbség abban, hogy a fiatalok a szüleik életét mintának tartják-e saját maguk számára – objektív vagyoni helyzet szerint. Ezzel szemben összefüggés jelentkezik az anyagi helyzet szubjektív értékelése és a szülői életformához való viszonyulás között (17. ábra).

17. ábra
Megfelele-e a szülei élete, mint eszmény? – szubjektív anyagi helyzet szerint
Mozaik 2001

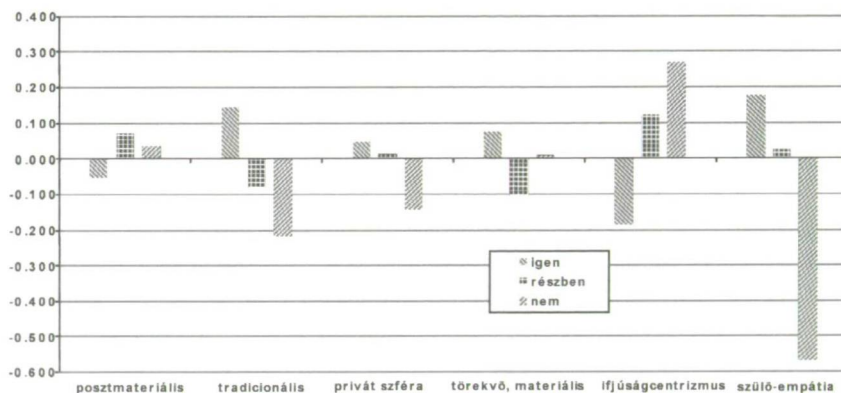

Az ábrán megfigyelhető, hogy azok akik, úgy értékelik, gondok nélkül élnek, sokkal nagyobb arányban vallják azt, hogy elfogadják a szülők által közvetített mintákat. Viszont azon fiataloknál, akik azt jelezték, hogy nélkülözések között élnek, megnövekszik a szüleik életformáját elutasítók aránya. Ez jelzi, hogy a szülővel szembeni viszony alakulásának egyik fontos tényezője a család materiális helyzete – annak elenére, hogy az objektív vagyoni állapot ennek nem jó indikátora. Ez a megfigyelés általánosítható, amennyiben a román és a magyarországi fiataloknál is hasonló tendencia figyelhető meg.

Lássuk most, hogy milyen hatást gyakorolnak a szülők által közvetített minták értékelésére a főbb értékorientációk, valamint a felnőtt/szülői világgal szembeni attitűdök. Az eredményeket a 18. ábra tartalmazza. Amint az várható volt a szülőkkel szemben érzett hála inkább jár az általuk nyújtott minták elfogadásával, ugyanakkor az ifjúságcentrista orientáció ezen minták megtagadását implikálja. Az értékorientációk közül a tradicionális értékrend esetében beszélhetünk szignifikáns hatásról: a tradicionális értékorientáció és a szülői minták elfogadása pozitív viszonyban van. Figyelembe véve a szülő-empátiás attitűd és a tradicionális értékorientáció közötti pozitív összefüggést is, megállapítható, hogy a tradicionális értékírányultság és a szülőkkel szembeni pozitív attitűd között koherencia van. Vagyis a hagyományos értékek felé történő irányultságnak része a szülőkkel szembeni pozitívabb viszonyulás is, és fordítva, ezen értékorientáció elutasítása valószínűsíthetőbb a szülőkkel szembeni kritikusabb attitűd talaján.

18. ábra
Megfelel-e a szülei élete, mint eszmény?
értékorientációk és a kortársakkal / felnőttekkel szembeni attitűd szerint
Mozaik2001, faktorsúly-átlagok

Összefoglalás és következtetések

A tanulmányban elsődlegesen az erdélyi magyar fiatalok értékorientációit vizsgáltam. Az értéktípusok számbavétele nem teljes, még annak ellenére se, hogy mint tudjuk a társadalomban az értékek feltételezett száma az attitűdökhöz viszonyítva relatív alacsony. Az elemzést az értékek „elterjedtségének” bemutatásával kezdtem. Láttuk, hogy olyan értékek, mint a család, a békés világ, a szerelem, a barátság, a belső harmónia, szabadidő nemcsak az erdélyi fiatalok esetében rendelkeznek, nagyon magas (a maximálshoz közeli) preferenciával. Ezek olyan az egyén számára a privát szféra biztonságát garantálni hivatott értékek, amelyekről elmondható, hogy társadalmunkban (a kelet-európai vagy európai társadalmakban?) univerzális hatósugárral rendelkeznek. A barátság, a változatos élet és a szabadidő fontossága az életkor előrehaladtával csökkenni látszik, de a 30 év alatti fiatalok többsége ezen értékeket fontosnak tartja.

Vizsgálatomban a fiatalok értékeiből kibontakozó tipikus értékorientációk közül a posztmaterális és a tradicionális értéktípus kapott kiemelt jelentőséget. Láthatóvá vált, hogy a posztmaterális értéktípus – melynek vonzásába olyan értékek tartoznak, mint a változatos és érdekes élet, a kreativitás, a szabadidő, a műveltség és a barátság – leginkább képes arra, hogy a fiatalok különböző csoportjainak értékpreferenciáiban megmutatkozó különbségeket felszínre hozza. Megállapítható, hogy a kedvező származási háttér – ideértve a városi lakhelyet is – jelentős hatást gyakorol ezen értékorientáció kialakulására. Ezen fiatalok több idővel is rendelkeznek (amihez hozzájárulhat a szülők biztosította anyagi háttér) az életkorspecifikus tevékenységek, a különböző életformák, stílusok kipróbálására, ezáltal esetükben a posztmaterális értékorientáció is a legjellemzőbb. Ezzel szemben a falun élő fiatalok számára ezek a lehetőségek csak korlátozottan hozzáférhetők. Ők kimaradnak a városi társaik által élvezett előnyökből, azt is mondhatjuk, hogy ezen fiatalok értékrendje kevésbé „fiatalos”, mint a városi társaiké. Ugyanakkor kiemelendő a falun élő fiúk materialista irányultsága, illetve a falun élő lányok tradicionális értékorientációja.

A különböző értékorientációk és a szülőkkel szembeni attitűdök közötti viszonyt vizsgálva az derült ki, hogy a szülőkkel szembeni pozitív attitűd, illetve a szülők által közvetített minták elfogadása leginkább a tradicionális értékrend fontosságának hangsúlyozásával jár. Ugyanakkor elmondható az is, hogy a posztmaterális értékorientáció nem a fiatalok és felnőttek közötti generációs törésvonal mentén alakul ki. Azt is szükséges megjegyezni, hogy ilyen törésvonalról inkább a román fiataloknál beszélhetünk, az erdélyi magyar fiatalok esetében ez kevésbé hangsúlyos.

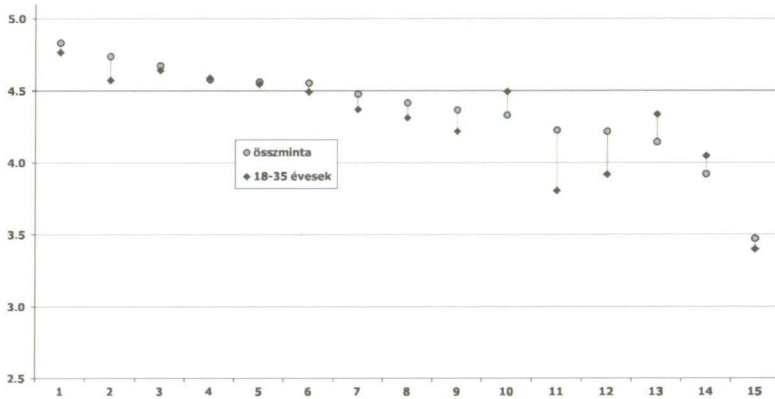
Szakirodalom

- Covrig, Anca – Rat, Cristina (2000): *Erdélyi középiskolások értékrend profiljai*. In Veres Valér (szerk.) *Nemzeti vagy nemzedéki korszakváltás*. Limes-Új Mandátum Kiadó, Kolozsvár–Budapest.
- Csepeli Gy. (1997) *Szociálpszichológia* Budapest: Osiris
- Füstös L. – Könyves-Tóth Ildikó (1988): *Gyermekevelési elvek*. MTA Szociológiai Kutató Intézet, Budapest.
- Füstös L. – Szokolczay Á. (1999): *Kontinuitás és diszkontinuitás az értékpreferenciákban (1977-1997)* Módszertani Füzetek, Budapest.
- Hankiss E. – Manchin R. – Füstös L. – Szokolczay Á. (1982): *Kényszerpályán? A magyar társadalom érték rendszerének alakulása 1930 és 1980 között I-II*. MTA Szociológiai Kutató Intézet, Budapest.
- Kiss Tamás (2000): *Ifjúsági életszakasz és jövőstratégiák az észak-erdélyi nagyvárosok középiskolásai körében*. In Veres Valér (szerk.) *Nemzeti vagy nemzedéki korszakváltás* Limes-Új Mandátum Kiadó, Kolozsvár–Budapest.
- Schwartz, S. H. (2003): *Univerzálisak az értékek tartalmában és strukturájában. Elméleti előrelépések és empirikus próbák húsz országban*. In Váriné Szilágyi I. (szerk.) *Értékek az életben és a retorikában* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Somlai Péter (1997): *Szocializáció*. Corvina, Budapest.
- Varga Károly (2003): *Értékek fénykörében*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Váriné Szilágyi Ibolya (1987): *Az ember, a világ és az értékek világa*. Gondolat, Budapest.
- Wallace, Claire (1998): *Ifjúság, munka és oktatás a posztkommunista Európában út az individualizáció felé?* Korunk 1998. 6.
- Watts, Meredith – Zinnecker, Jürgen (1993): *Ifjúsági kultúra és politika a német fiatalok körében: Az ifjúság centrizmus hatásai*. In Gábor Kálmán (szerk.): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. Szociológiai Műhely, Szeged.

Függelék

19. ábra

Egyes értékek átlaga az erdélyi magyarok,
illetve a 18-35 éves korosztály esetében (2001)
(1-egyáltalán nem fontos, 5-nagyon fontos)

1 család	9 mértékletesség
2 magyar nemzet tagja	10 célok elérése
3 jó viszony másokkal	11 erkölcsi szabályok betartása
4 szabadság	12 vallás
5 munka	13 érvényesülés
6 mások segítése	14 siker
7 mások megbecsülése	15 mások problémáinak felvállalása
8 pénz	

8. táblázat Hol tanul? – korcsoportok szerint (Mozaik 2001, százalékban)

	15-19	20-24	25-29	30-34
nem tanul	27,9	67,8	91,5	62,4
általános	1,4	0,0	0,0	0,5
szakiskola	4,8	0,0	0,0	1,6
szakközépiskola	14,8	0,3	0,2	5,1
elméleti liceum	39,9	0,5	0,2	13,5
technikum	2,6	4,1	1,4	2,7
főiskola	1,9	4,1	1,2	2,4
egyetem	6,8	22,5	4,1	11,1
mesteri és phd	0,0	0,7	1,4	0,7
össz	100	100	100	100

20. ábra
Az egyes értékek átlaga a Temes megyei magyarok,
illetve a 18–34 éves korosztály esetében (2004)²⁹
(1–egyáltalán nem fontos, 5–nagyon fontos)

1 családi biztonság	8 társadalmi rend
2 békés világ	9 a tradíciók tisztelete
3 szerelem/boldogság	10 elszakadás az evilági terhektől (vallásos hit)
4 igaz barátság	11 gazdagság (anyagi javak)
5 belső harmónia	12 a változatos élet
6 szabadság (a cselekvés és a gondolkodás szabadsága)	13 szépség
7 a környezet állapota	14 hatalom (ellenőrzés mások felett, dominancia)

²⁹ A felmérést a kolozsvári Max Weber Társadalomkutató Központ végezte.

21. ábra
Az értékorientációk és egyes értékek közötti korrelációs együtthatók
Mozaik2001

